

В.В. ЗУБЕНКО

канд. юрид. наук

Херсонський юридичний ін-т Національного ун-ту внутрішніх справ

УДК 343.102

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОБУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Надані пропозиції щодо удосконалення оперативно-розшукової діяльності при добуванні інформації при проникненні в злочинну групу та веденні спостереження, зокрема, в громадських місцях.

Демократизація нашого суспільства передбачає реформування, насамперед, відносин між громадянами і органами державної виконавчої влади. Останні повинні забезпечити недоторканність всіх прав і свобод громадян, закріплених Конституцією України.

Проблематика методологічного забезпечення оперативно-розшукової діяльності завжди є досить актуальною. Розглядаючи нормативно-правові акти, що регламентують діяльність органів внутрішніх справ, доволі часто доводиться констатувати, що недосконалість законодавства не дозволяє у повному обсязі вирішувати завдання попередження, припинення та розкриття злочинів. Сама система кримінального світу досить динамічна, а тому теоретики та практики оперативно-розшукової діяльності не завжди встигають корегувати свою роботу до вимог сучасності.

Тому вдосконалення методології, шляхів пізнання оперативно-розшукової діяльності, її заходів, логічної організації, методів і засобів здійснення завжди було предметом досліджень в цій галузі. Підрозділи органів внутрішніх справ, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, повинні володіти інформацією про осіб, які готують чи вчинили злочин, переховуються від органів розслідування, суду, або ухиляються від кримінального покарання тощо.

Раніше автор вже звертався до проблем добування інформації при провадженні оперативно-розшукових справ [1, с.205-209], тому в представленій роботі здійснена спроба вдосконалення методології проведення деяких законодавчо закріплених прав оперативних підрозділів, направлених на добування та використання оперативно-значимої інформації в інтересах кримінального судочинства.

Питанням вдосконалення методології оперативно-розшукового провадження приділялася значна увага з боку вчених в галузі ОРД, зокрема О.М. Бандурки, Е.О. Дідоренка, Г.О. Душейка, І.П. Козаченка, О.О. Кисельова, І.В. Сервецького, О.П. Снігерьова, І.Р. Шинкаренка та ін.

Відомо, що інформація (від лат. information – роз'яснення) – це повідомлення про щось або відомості про навколишній світ, процеси, які в ньому відбуваються, про події, ситуації, чиюсь діяльність, що їх сприймають

людина і живі організми, керуючі машини та інші системи [2, с.293].

М.А. Погорельський дає визначення оперативно-розшукової інформації як будь-які відомості, отримані оперативно-розшуковими підрозділами, чи конкретними оперативними співробітниками, відповідно до їх компетенції із будь-яких джерел, у передбаченій відомими нормативно-правовими актами формі, а також вивідні дані цих підрозділів чи конкретних оперативних співробітників, що мають оперативно-розшукове значення [3, с.172].

У ст.9 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" зазначено, що в кожному випадку наявність підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа, тобто здійснення будь-якого злочину з зазначених у ст.8 Закону України без заведення оперативно-розшукової справи є незаконне, отже поза оперативно-розшуковим провадженням за нині діючим законодавством не може бути оперативно-розшукової діяльності. Аналізуючи ст.1 зазначеного вище Закону можемо констатувати, що законодавець практично проігнорував потреби первинного пошуку інформації, проведення її перевірки, оперативно-профілактичні заходи, втиснувши оперативно-розшукову діяльність в рамки провадження оперативно-розшукових справ.

Оперативно-розшукове провадження є складовою частиною оперативно-розшукової діяльності і здійснюється з метою захисту особи та суспільства від злочинних посягань та вирішення завдань ОРД, а також сприяння вирішення завдань кримінального судочинства.

Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" надає оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності при наявності законних підстав, поряд з іншими, і такі права, як:

- здійснювати проникнення в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничала з останнім, із збереженням в таємниці достовірних даних щодо їх особистості;

- здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптич-

них та радіоприладів, інших технічних засобів [4, с.11-113].

Виконуючи спеціальне завдання для попередження та розкриття злочинів, передбачених ст.255 Кримінального кодексу України суб'єкт п.8 ст.8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", проникаючи в організовану групу або злочинну організацію, підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєданого з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків. Спеціальною заохочувальною нормою є ч.1 ст.43 КК України, яка говорить, що не є злочином вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до Закону, виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності [5, с.15].

Треба пам'ятати, що не завжди суб'єкт проникнення в злочинну групу може відмовитися з ряду причин (примус, загроза розшифрування тощо) від вчинення злочину, тому у разі вимушеного заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, дії вказаної особи мають бути визнані правомірними, і вона може бути звільнена від кримінальної відповідальності. Та законодавством не визначено чітких механізмів щодо практичної реалізації цих положень.

Слід зазначити, що О.Ю. Шумілов під оперативним впровадженням має на увазі не тільки впровадження злочинне утрупування негласного співробітника оперативного підрозділу, але й залучення оперативно-розшуковим підрозділом конфіденційного джерела інформації в середині об'єкта оперативної зацікавленості (злочинного співтовариства та ін.) та/або в його оточенні (криміногенному середовищі і т.п.) для оптимального вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та досягнення її мети в оперативній обстановці, що склалася [6, с.361].

Для дотримання негласного характеру проникнення в злочинну групу суб'єкта цього заходу та посилення гарантії його безпеки передбачені спеціальні нормативні гарантії – відомості про нього становлять державну таємницю.

Досить часто в практичній діяльності оперативних підрозділів виникає потреба в здійсненні візуального спостереження. Стаття 8 Закону (п.11) надає право підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, як ми раніше зазначали, проводити візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів. Спостереження, як правило, полягає в таємному, направленому, систематичному, безпосередньому, візуальному або опосередкованому (за допомогою оперативнотехнічних засобів) сприйнятті дій особи і явищ (подій, фактів, процесів), значимих для вирішення конкретних завдань ОРД їх фіксації і реєстрації. В складі спостереження можлива як наявність предмету (транспортного засобу, документа, який передають з рук в руки), так і особи - носія

інформації. Серед них розрізняють осіб - об'єктів оперативної зацікавленості і осіб, що є їх зв'язками (реальними чи можливими). Метою спостереження, як правило, є отримання інформації про:

- діяльність особи, яка є фігурантом оперативнорозшукової справи (її плани та наміри, контакти, маршрути пересування, зв'язки та ін.);
- склад злочинної групи, розподіл в ній ролей, особливості взаємовідносин між ними;
- можливі місця укріплення предметів, які здобуті злочинним шляхом, знарядь і засобів вчинення злочинів;
- інших даних, необхідних для проведення оперативнорозшукових заходів.

В залежності від того, яким методом дістається інформація, безпосередньо оперативником чи опосередковано, виділяють два основних види способів ведення спостереження: фізичний і технічний. Коли ж використовуються обидва, то мова йде про комплексне спостереження, тобто їх поєднання. Фізичний спосіб спостереження полягає в тому, що спостерігач візуально отримує інформацію, негласно, безпосередньо сприймає діяльність об'єкта оперативної зацікавленості. Суб'єктами спостереження можуть бути оперативні працівники гласних служб, працівники спеціальних підрозділів, а також особи, з якими встановлене конфіденційне співробітництво. Тобто всі суб'єкти, які перераховані в пунктах 12 та 13 статті 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". При технічному спостереженні, що використовується при опосередкованому методі отримання інформації, використовуються оперативнотехнічні засоби, і воно полягає в негласному, направленому сприйнятті діяльності об'єкта оперативної зацікавленості.

Основною формою проведення спостереження є негласне слідкування за об'єктом оперативної зацікавленості.

Говорячи про місце проведення візуального спостереження, слід відмітити, що Закон обмежує його поняттям "громадське місце" (п.11 ст.8), що, на нашу думку, не зовсім ототожнюється з цим поняттям, яке застосовується в адміністративному чи кримінальному законодавстві.

Розглянемо це питання більш детально. Ряд вчених, зокрема І.П. Голосніченко, Я.Ю. Кондратьєв, до громадських відносять місця спілкування людей з метою задоволення різноманітних життєвих потреб. Розрізняють постійні і тимчасові громадські місця. Постійні громадські місця призначені для:

- а) постійного користування: вулиці, бульвари, майдани, автостради, вокзали, станції, аеропорти, причали, готелі, гуртожитки, лікарні, під'їзди житлових будинків та ін.;
- б) постійного функціонування у встановлені години: видовищні, соціально-культурні заклади, міський транспорт, його стоянки, стаціонарні підприємства торгівлі та громадського харчування, побутового обслуговування, комунальні підприємства, відділення зв'язку, поліклініки, амбулаторії, пляжі, спортивні споруди, парки, сквери та ін.;
- в) виробничої та службової діяльності колективів людей. Громадські місця, призначені для тимчасового корис-

тування або функціонування у визначений період (наприклад, виборча дільниця під час виборів) [7, с.19].

С.Т. Гончарук зазначає, що під громадськими місцями здебільшого розуміють місця постійного, періодичного або разового спілкування людей з метою задоволення їх різноманітних потреб. До тимчасових громадських місць відносяться такі місця, де спілкування людей носить разовий чи епізодичний характер. Такі місця перестають бути громадськими при відсутності там людей, їх окремих груп або колективів. До них можна віднести місця проведення спортивних заходів (поза спортивними спорудами), масового виїзду на відпочинок, масових гулянь (поза парками та скверами) тощо [8, с.47].

В наказі МВС України № 438 від 21.06.1996 року вказано, що громадськими слід вважати місця, що використовуються громадянами для спільної роботи, відпочинку, пересування, проведення масових заходів та інших потреб. Використання громадських місць може бути постійним, періодичним та одноразовим.

Громадськими місцями постійного використання вважаються такі, де громадяни знаходяться постійно, незалежно від часу доби, пори року (вулиці, площі, під'їзди, вокзали, аеропорти тощо). Громадськими місцями періодичного використання визначаються магазини, кафе, бари, ресторани, музеї, клуби тощо в період їх роботи, а також транспортні засоби громадського користування під час перебування в них пасажирів. Громадськими місцями одноразового використання треба вважати місця проведення одноразових громадських заходів (будівлі під час проведення в них зборів, дільниці лісу, поля під час проведення на їх території організованих масових зібрань тощо) [9].

Як бачимо, з приведених тверджень поняття "громадське місце", такі місця, наприклад, як узбережжя моря в зимовий період, ділянки лісу, поля, коли на них не проводяться організовані масові зібрання, звалища, пустирі тощо, не є громадськими. Тут виникає протиріччя з п.11 ст.8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", адже візуальне спостереження не припиняється, коли особа, за якою воно проводиться з громадського місця, прибуває у вказані місця. Тому, на нашу думку, з п.11 ст.8 Закону слід було би вилучити поняття громадського місця або вказати, що для проведення візуального спостереження, пов'язаного, наприклад, з проникненням в житло, необхідні дві умови, які обмежують його здійснення - отримання санкції судді та наявність спеціальної інформації, яка передбачена частиною 2 статті 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". Час проведення спостереження законом не обмежується, але на практиці використовується як короткочасне спостереження (від кількох годин до кількох діб), так і довготривале.

Щодо п.11 ст.8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", то при проведенні спостереження використовується фото-, кіно- і відеозйомка, оптичні та радіоприлади, інші технічні засоби. Але введення в закон використання кінозйомки, на нашу думку, скоріше данина встановленим традиціям та консервативному мисленню

тому що за проведеними дослідженнями в підрозділах УМВС України в Херсонській області не збереглося кінокамер, які б використовувались при проведенні спостереження. Це, мабуть, актуально і для всієї держави в цілому.

Таким чином, нами розглянуто лише деякі з методологічних аспектів добування оперативно-значимої інформації, що використовуються оперативними підрозділами при оперативно-розшуковому провадженні. Зрозуміло, що особи та групи осіб, які становлять оперативний інтерес, завжди є джерелами оперативної інформації, але для її отримання необхідний комплекс організаційно-тактичних заходів.

Використання методології визначення об'єму та змісту інформації, необхідної для оперативно-розшукового провадження залежить від масштабу рішень, що приймаються при цьому. Загалом, одним із завдань оперативно-розшукового провадження є збирання інформації, яку потребує оперативно-розшукова, слідча та управлінська діяльність ОВС для прийняття рішень щодо запобігання, припинення, розкриття, розслідування злочинів, забезпечення безпеки особи, суспільства та держави.

Перспективними напрямками методології оперативно-розшукового провадження є вдосконалення законодавчої бази та застосування на її основі новітніх технологій в галузі науки та техніки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зубенко В.В. Шляхи добування інформації при провадженні оперативно-розшукових справ // Вісник Львівського ін-ту внутр. справ. -2002. -№ 2. -С.205-209.
2. Словник іншомовних слів /За ред. О.С. Мельничука. -К.: Головна редакція УРЕ, 1975. -475 с.
3. Погорецький М.А. Використання оперативно-розшукової інформації для отримання доказів у кримінальному процесі // Вісник Львівського ін-ту внутр. справ. -2002. -№ 2. -С.171-180.
4. Сервецький І.В. Науково-практичний коментар Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" /За ред. Я.Ю. Кондратьєва. -К.: НАВСУ, 2002. -312 с.
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. -К.: Атіка, 2001. -160 с.
6. Оперативно-розшуковий діяльність: Учебник /Под ред. К.К. Горяйнова, В.С. Овчинського, А.Ю. Шумилова. -М.: ИНФРА-М, 2002. -794 с.
7. Голосніченко І.П., Кондратьєв Я.Ю. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ: Підручник. -К.: РВВ УАВС, 1995. -177 с.
8. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України: Навч. посібник. -К.: РВВ УАВС, 1995. -78 с.
9. Наказ МВС України "Інструкція щодо порядку обліку злочинів, вчинених у громадських місцях, на вулицях та в стані алкогольного сп'яніння" від 21.06.1996 р., № 438.

Надійшла до редколегії 22.03.2004

ЗУБЕНКО В.В. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ДОБЫВАНИЯ ИНФОРМАЦИИ ПРИ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Представлены предложения по усовершенствованию оперативно-розыскной деятельности при добывании информации при проникновении в преступную группу и ведении наблюдения, в частности, в общественных местах.

ZUBENKO V.V. METHODOLOGICAL PROBLEMS OF GETTING OF THE INFORMATION AT OPERATIVE-SEARCH INVESTIGATION

Offers on improvement operative-search are submitted to activity at getting the information at penetration into criminal group and conducting supervision, in particular, in public places.

Д.В. КАЗНАЧЕЕВА

Национальный университет внутренних дел

УДК 343.234:343.843

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТА УСЛОВНО-ДОСРОЧНОГО ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ ОТБЫВАНИЯ НАКАЗАНИЯ

Проанализировано историческое развитие института условно-досрочного освобождения; предложено ввести положение, по которому суд, назначая условно-досрочное освобождение, имеет право возложить на условно-досрочно освобожденного исполнение определенных обязанностей, перечень которых закреплен законом.

В современном уголовном законодательстве основные положения института условно-досрочного освобождения от отбывания наказания закреплены статьями 81 и 107 Уголовного кодекса Украины. Однако, с момента возникновения условно-досрочного освобождения и до настоящего времени, основные положения и категории этого института, определяющие его суть, подвергались различным изменениям, что каждый раз коренным образом отражалось на его содержании. Каждое из этих изменений несет в себе отпечаток того или иного периода исторического развития общества, государства, законодательства, и как следствие этого, возникающих вместе с ними перемен. Последовательность данных изменений можно проследить по нормативно-правовой базе, которая отражает те приоритеты, на которых основывается законодатель в тот или иной исторический период.

История условно-досрочного освобождения начинается с 1842 года, когда этот институт был впервые введен на австралийской каторге в виде льготы, предоставляемой осужденным. Существовало правило, по которому лучшие арестанты, вместо ссылки, могли быть выпущены из общих каторжных работ прямо на свободу, освобождаемый получал особый увольнительный билет, с обозначением в нем условий, на которых предоставлялась свобода.

Данными условиями являлось не только не совершение нового преступления, но даже подозрительный образ жизни, а именно: «ленивая и беспорядочная жизнь, вступление в связь с лихими людьми, отсутствие средств существования». В таких случаях тюремное начальство могло отменить досрочное освобождение, и арестант возвращался в тюрьму. По истечении определенного промежутка времени, освобожденный, который вел себя добропорядочно, получал помилование [1, с.165].

Возникновение условно-досрочного освобождения связано, прежде всего, с экономическими трудностями, которые имели место в Австралии в только что созданной колонии. Нехватка средств для содержания арестантов, а также свободных людей, которые развивали бы различные отрасли хозяйства на только что заселенной земле, и другие факторы, способствовали досрочному освобождению осужденных. Такое освобождение в самом его начале имело характер имущественной выгоды, а не проявления гуманизма.

Однако, институт условно-досрочного освобождения быстро распространяется в европейских государствах. И ввиду его практичности и целесообразности, законодатели ряда европейских государств (Англии, Германии, Швейцарии и т.д.) закрепляют данный институт в своих